

VPI BH ISTRAŽIVAČKA PRAKSA

„PAMETNA“ MOĆ
RUSIJE I TURSKE U
BIH: IZAZOV ZA EU?

Autor: Kenan Kadić

Sažetak

Ovaj rad ima za cilj istražiti prirodu utjecaja Rusije i Turske kroz koncept „pametne“ moći kao i pružiti objašnjenje na koji se način ovo reflektuje na bosanskohercegovačku percepciju Europske unije per se kao i EU politiku proširenja. Rad nastoji da objasni mogućnosti država da razviju svojstven oblik i strategiju „pametne moći“ koju ćemo razmotriti u kontekstu zamora eurounijske politike proširenja i smanjenog utjecaja SAD-a u regionu Zapadnog Balkana. Testirat ćemo tvrdnju da su ova dva faktora znatno doprinijela intenzitetu i učestalosti ruske i turske projekcije pametne moći u BiH i dovela u pitanje tradicionalnu percepciju javnosti o EU u BiH. Kreatori politika, civilno društvo i eksperti u ovoj oblasti će na osnovu rezultata ove studije imati priliku da unaprijede svoja dosadašnja znanja i iskustva te da iskoriste rezultate studije za naredna slična istraživanja.

KLJUČNE RIJEČI:

- meka moć,
- tvrda moć,
- pametna moć,
- Rusija, Turska,
- EU politika proširenja,
- SAD,
- vanjska politika,
- Bosna i Hercegovina

Mentorica: Lejla Ramić-Mesihović, PhD

Uvod

Cilj ovog istraživanja je analizirati primjenu koncepta pametne moći tako što ćemo identificirati dosadašnje projekcije meke i tvrde moći od strane Rusije i Turske u Bosni i Hercegovini. Imajući u vidu činjenicu da meka i tvrda moć same po sebi ne mogu objasniti ukupnost stranog utjecaja pojedine države, američki naučnik Joseph Nye Jr. je definirao koncept „pametne“ moći nastale kombinacijom instrumenata meke i tvrde moći, ujedinjene u zasebnu vanjskopolitičku strategiju s ciljem projiciranja moći u međunarodnim odnosima i svim pripadajućim komponentama uključujući društva, institucije, savezništva i sl.

Teorijski okvir, unutar kojeg ćemo analizirati ove slučajeve, se sastoji od koncepata meke, tvrde i pametne moći koje ćemo detaljno analizirati i definirati te staviti u kontekst vanjskih politika Rusije i Turske. Budući da postoji značajan broj literature na temu rusko-turske meke i tvrde moći u Bosni i Hercegovini i Zapadnom Balkanu općenito, ovo će ih istraživanje komplementirati tako što će obezbijediti jedinstven analitički pregled. Rezultate analize ćemo dovesti u kontekst zamora eurounijske politike proširenja kao i reduciranog angažmana Sjedinjenih Američkih Država u BiH te na taj način približiti čitaocu važnost razumijevanja i istraživanja koncepta „pametne“ moći i njegove projekcije od stranih država.

Izbor fokusa analize je pao na Rusiju i Tursku usljed njihovog rastućeg utjecaja u međunarodnim odnosima i globalnoj politici gdje ih Nolte (2010) opisuje kao „regionalne sile“, te zbog toga što njihovi politički sistemi sve više gube osobine demokratičnosti i poprimaju osobine autoritarnih sistema. U tim sistemima, dugogodišnja izvršna vlast često utiče na zakonodavnu i sudsku i akteri civilnog društva nemaju mnogo prostora za adekvatno djelovanje. Istraživanje primjene ovih koncepata moći u nedemokratskim režimima je od posebne važnosti jer će nam omogućiti da jasno uočimo teorijske i praktične razlike koncepata moći. Putem ovog rada pokušava se doći do devesterniziranog fokusa primjene pametne moći, tim više što je i sam Nye (2013) ukazivao da će (ne)liberalna priroda politika Rusije i Turske onemogućiti projiciranje pametne moći.

Istraživanje se oslanja na mješoviti metodološki pristup koji omogućava čitaocima jasnije razumijevanje kombinacije kvalitativnih i kvantitativnih podataka. U odnosu na tvrdu moć i njene instrumente koji se lako mjere, meku moć je teško izmjeriti jer se ne radi o konkretnim podacima. Zbog toga je nužno kombinirati kvalitativne i kvantitativne podatke u ovom slučaju. Polazi se od identifikacije općepoznatih ruskih i turskih narativa i njihovo sagledavanje kroz prizmu meke moći koji se nalaze u zvaničnim državnim dokumentima, strategijama i u izjavama državnih zvaničnika. Putem metode praćenja procesa (process-tracing) identifikuje se set uzroka, koji za posljedicu imaju određeno ponašanje ili promjenu. S obzirom da postoje mnogobrojni indeksi koji kvantitativno mjere meku moć, oni su i dalje manje pouzdani od kvalitativnih podataka prije svega zbog svoje promjenjivosti i oslanjanja na jednoličan, ograničen set varijabli. Kvalitativni podaci također imaju svoje nedostatke koji se očituju u njihovoj često subjektivnoj prirodi i nedostatku statističke validacije. Najpopularniji indeks za kvantitativno mjerenje meke moći je Soft Power 30, koji se oslanja na tri izvora moći po Nye-u koje ćemo navesti ali i objektivne (70%) i subjektivne podatke (30%). Objektivni su podaci podijeljeni u šest kategorija (podindeksa) a to su: vlast, kultura, globalni angažman, obrazovanje, digitalizacija i poduzetništvo. Subjektivni podaci se sastoje od rezultata anketiranja koje se oslanjaju na akademsku literaturu o mekoj moći iz koje su autori izveli niz pitanja na osnovu čijih odgovora se dobije rezultat (USC Center on Public Diplomacy/Portland 2018).

Ova će studija doprinijeti diskursu i konceptu moći općenito uključujući i mekim i tvrdim verzijama kao i debati o vanjskoj politici Rusije i Turske. Ova analiza za vremenski raspon uzima period od kraja Hladnog rata do danas.

Što se tiče strukture studije, nakon Uvoda ćemo preći na analizu koncepata meke i tvrde moći općenito oslanjajući se na izvorni Nye-ov koncept meke moći koja je polazišna tačka ovog istraživanja. Zatim ćemo većinu drugog poglavlja posvetiti dubljoj analizi rusko-turskog instrumentarija moći i njihove projekcije na Bosnu i Hercegovinu. Treće poglavlje predstavlja suštinu čitave studije jer ćemo u njoj testirati naš glavni argument a to je da ruske i turske strategije

pametne moći potpomognute reduciranim utjecajem SAD-a i zamora EU politike proširenja, rezultiraju usporavanjem BH integracija u EU. Zaključak sumira rezultate istraživanja i objašnjava ograničenja kao i potencijale za buduća slična istraživanja.

Koncept meke moći

Meka moć se najbolje može razumijeti ako se uzme u obzir kontekst u kojem je koncept stvoren od strane Josepha Nye-a. Sjedinjene Američke Države su devedesetih godina prošlog vijeka, nakon pada komunizma i bipolarnog rasporeda moći, ostale jedina supersila na svijetu koja je morala zamijeniti hladnoratovsku logiku masovnog naoružavanja i upotrebe vojne sile novom strategijom. 1990tih su se počele pojavljivati nove sigurnosne prijetnje koje su bile rezultat procesa globalizacije i informatičke revolucije (Parmar & Cox, 2010). Meka moć je bila optimistična reakcija i odgovor na reduciranu upotrebu tvrde moći tako što su umjesto prijetnji vojnom silom i kažnjavanjem protivnika odlučili saradivati. Meka se moć oslanja na sposobnost kreiranja/oblikovanja mišljenja drugih (Nye, 2004).

Koncept meke moći se mijenjao paralelno promjenama u međunarodnim odnosima. Elaborirana verzija koncepta meke moći je objavljena 2004. godine u Nye-ovoj knjizi „Soft Power: The Means to Success in World Politics“, gdje se mogu vidjeti tri glavna izvora meke moći pojedine države: kultura, političke vrijednosti i vanjska politika. Nye je također naglasio važnost javnog mnijenja i aktera koji proizvode meku moć (Nye, 2004; Angey-Sentuc & Molho, 2015).

Kulminacija nadogradnje koncepta meke moći je jedan od glavnih predmeta ovog istraživanja a to je koncept pametne moći, razvijen kroz mnoštvo radova Nye-a od 2008. do 2011. godine. Nye je shvatio da meka i tvrda moć pojedinačno, izolovano jedna od druge nisu dovoljne da bi se privukla pažnja ili čak promijenilo ponašanje druge države. Zbog toga je izmislio novi koncept, pametne moći, nastao kao rezultat kombiniranja instrumenata meke i tvrde moći koji uključuje i instrumente vojne sile ali i diplomatiju, alijanse. Za mnoge je ova kombinacija moći bila nejasna i teška za identifikovati što je iziskivalo dodatna objašnjenja (Cooper et al., 2013).

Jedan od glavnih razloga kritikovanja koncepta

meke moći je njeno zapadnjačko utemeljenje i usmjerenje. Bio je to još jedan američki produkt i zbog toga su mnogi istraživači izrazili sumnje u njegovu aplikabilnost i efektivnost u kontekstima neliberalnih, nedemokratskih država (Keating et al. 2019; Rawnsley, 2012). Posebno je predmet kritike bio argument Nye-a da je najveća količina meke moći proizvod civilnog društva koja u nedemokratskim sistemima nisu imala dovoljno prostora za aktivizam. U takvim državama i političkim sistemima, poput Ruske Federacije, meka moć je isključivo proizlazila iz aktivnosti Kremlja što je dodatno otežalo razgraničenje propagande i meke moći (ICDS, 2020).

Nadalje, države poput Rusije i Turske imaju sopstvena razumijevanja koncepata meke i pametne moći koji nisu nužno u skladu sa američkim pristupom i koji ne mora da kombinira već postojeće instrumente meke i tvrde moći već proizvodi nove. U odnosu na američka i općenito, zapadnjačka razumijevanja koncepata meke i pametne moći koja gledaju na civilno društvo kao glavnog proizvođača ovih vrsta moći, ruska i turska izvorišta moći su državne institucije što je i sam Nye kritikovao 2013. godine (Foreign Policy, 2013). Za države poput SAD-a, pametna moć jednostavno podrazumijeva mudrije korištenje i kombiniranje već postojećih resursa dok za Rusiju, pametna moć uključuje i stvaranje novih instrumenata s ciljem da se ostvare ciljevi poput destabilizacije stranih zemalja, manipulacija javnim mnijenjem i slično (Ministarstvo vanjskih poslova Ruske Federacije, 2013). U ruskom i kineskom (nedemokratskom) kontekstu, novi bi instrumenti podrazumijevali nove komunikacione tehnologije koje bi utjecale na javno mnijenje stranih država, cyber instrumenti ali i dezinformacijske kampanje (Brandt & Taussig, 2020). Ovakve kontekste možemo dovesti u vezu sa autoritarnom strukturom vlasti u Rusiji i Kini, ali i Turskoj pod vođstvom Erdogana.

Meka i tvrda moć Turske u Bosni u Hercegovini

Zapadni Balkan općenito, te Bosna i Hercegovina od posebnog značaja su za Tursku iz više razloga. Činjenica da je ova regija bila stoljećima pod vladavinom Osmanlija kao najzapadnija tačka carstva, domovina turskim manjinama i ljudima islamske vjeroispovijesti samo su neki od razloga zbog kojih je važno analizirati sadašnji Turski utjecaj u Bosni i Hercegovini (Eksi, 2017).

Meka moć Turske ne može se razumijeti ukoliko ne uzmemo u obzir širi geopolitički kontekst i važnost Turske za Europsku uniju i sigurnosne interese SAD-a ali i unutrašnju političku dinamiku Turske koja je obezbijedila ulazak koncepta meke moći u turski vanjskopolitički diskurs i praksu. Radi lakše analize, turski utjecaj na BiH ćemo podijeliti u tri perioda, faze s različitim karakteristikama.

Prva faza uključuju politiku Turske prema BiH u toku 1990-tih koja je bila značajno uvjetovana agresijom na BiH, dok druga faza podrazumijeva uspon turske stranke pravde i razvoja ili AK partije 2002. godine, uključujući imenovanje Ahmeta Davutoglua na poziciju ministra vanjskih poslova 2009. godine. Ostavka Davutoglua na mjesto premijera 2016. godine označava početak post-Davutoglu, ere koja traje sve do danas, karakteristična po konstantnom urušavanju demokratije, rastućeg autoritarizma i drastično reduciranog pada potencijala i dometa meke moći pod vladavinom Erdogana.

Nakon disolucije Jugoslavije, kao posljedica je nastao vakuum moći koji je trebalo ispuniti i nedugo zatim su SAD zajedno sa EU predvodile proces kreiranja nove sigurnosne arhitekture na Balkanu (Koc & Onsoy, 2018). Upotreba instrumenata tvrde moći je vidljiva u turskom djelovanju unutar NATO pakta s ciljem okončanja sukoba i agresije na BiH ali i šireg cilja odvratanja utjecaja Grčke, tradicionalnog turskog neprijatelja kojeg je Turska vidjela kao prijetnju njenom statusu u Balkanu (Ekinci, 2009). U okviru prioritarnog programa za rekonstrukciju i oporavak, Turska je 1996. godine donirala 46,5 miliona dolara Bosni i Hercegovini čime je znatno doprinijela svom ugledu unutar bosanskohercegovačke javnosti općenito, muslimanima posebno (Vračić, 2016; Bechev, 2011). Pored ovoga, Turska je omogućila vojnu obuku i grantove bosanskohercegovačkim oružanim snagama na turskim vojnim akademijama, koristeći svoj utjecaj unutar NATO pakta da lobira za pokretanje Akcionog plana za članstvo BiH (MAP) u NATO. Turska je, prije nego je BiH uključena u političko-vojni program NATO-a, „Partnerstvo za mir“ 2006. godine, omogućila BiH status posmatrača u sklopu sopstvenih aktivnosti u navedenom programu (Vračić, 2016). Također, Turska je u najvećem broju doprinijela vojnim osobljem misiji EUFOR-Althea u BiH

(Petrović & Reljić, 2011; Kelkitli, 2013; Ekinci, 2018).

Ipak, tek je usponom AK partije na vlast 2002. godine, koncept meke moći počeo dobijati na značaju. Jedan od razloga je bila namjera Zapada, prije svega SAD-a, da Tursku prikaže kao pozitivan primjer većinske muslimanske ali i ekonomski stabilne sekularne države drugim zemljama u regionu, prije svega onima na Bliskom istoku koje bi se na Tursku ugledale i posljedično stabilizirale (Walker, 2010; Cevik, 2019). Općenita percepcija Turske kao sekularne, muslimanske republike, zapadno-orijentisanog aktera zajedno sa rastućom ekonomijom su faktori koji su u najvećoj mjeri utjecali na porast značaja meke moći (Cevik, 2019). Ključni stvaralac vanjske politike Turske u ovom periodu je bio Ahmet Davutoglu, imenovan prvo na poziciju savjetnika za vanjsku politiku 2002. godine, zatim ministra vanjskih poslova 2009. i konačno na premijersku poziciju 2014. godine. Njegova vizija vanjske politike se najbolje može vidjeti u njegovoj knjizi „Stratejik Derinlik - Strateška Dubina“, objavljene 2001. godine u kojoj autor koristi koncept meke moći, ističe historijsku odgovornost Turske prema Balkanu, Bliskom istoku i Kavkazu, poziva na veći aktivizam Turske u tradicionalnim sferama utjecaja gdje može iskoristiti historijsku, kulturnu zaostavštinu Osmanskog carstva (Murinson, 2006). Između 2002. i 2009. godine, kada je Davutoglu preuzeo ministarstvo vanjskih poslova, Turska je nastavila podržavati euroatlantski put BiH kao i njeno uključivanje u multilateralne, regionalne organizacije od NATO-a do SEECP-a. Od 2009. godine, Turska je mnogo aktivnije počela da vrši utjecaj na Zapadnom Balkanu i BiH što se može jasno vidjeti u jednoj od Davutoglu-ovih izjava na ministarskom sastanku SEECP-a (South-East European Cooperation Process - Proces za saradnju u Jugoistočnoj Europi), kada je rekao „Turska je prirodni akter u ovoj regiji (mислеći na Balkan)“ (Benhaim & Oktem, 2015; Dursun-Ozkanca, 2016).

Pored Ahmeta Davutoglua, dodatni faktor je imao važnu ulogu u vanjskoj politici Turske, koja se dijelom oslanjala na islamski identitet kada su turske elite prestale gledati na to kao prijetnju turskom sekularizmu, i kao koristan dio turske vanjskopolitičke doktrine a taj faktor je izborni uspjeh AK partije 2007. i 2008. godine (Rašidagić & Hesova, 2020).

Potpisivanje trilateralnog konsultacionog mehanizma u oktobru, 2009. godine na nivou ministara vanjskih poslova označava početak institucionaliziranja odnosa između Turske, BiH i Srbije. Ovaj je mehanizam postao institucionalna osnova za buduće razgovore s ciljem poboljšanja saradnje i procesa pomirenja između BiH i Srbije. Davutoglu se više od deset puta sastao sa ministrima vanjskih poslova BiH i Srbije prije nego što je postao premijer Turske 2014. godine čime je pozitivno obilježio novu eru boljih ekonomskih i kulturnih odnosa sa BiH i Srbijom što se vidi i iz povećane trgovinske razmjene koja je do danas prekoračila stotine miliona dolara kao i broja otvorenih obrazovno-kulturnih institucija Turske. Razgovori na ministarskom nivou su utjecali i na agendu na predsjedničkom nivou koji je, unatoč tadašnjem potezu srbijanskog predsjednika Tomislava Nikolića da napusti razgovore zbog Erdoganovih izjava o Kosovu, rezultirao u pozitivnom napretku odnosa (Mulalić, 2019).

Turska je također povećala svoju meku moć mnogobrojnim diplomatskim inicijativama i sastancima na predsjedničkom nivou koji su rezultirali potpisivanjem Istanbulske deklaracije 2010. godine kojom se, između ostalog, garantovao teritorijalni integritet i nezavisnost BiH. Unatoč ovim inicijativama, Turska je bila na meti kritičara zbog navodne pristrasnosti prema balkanskim muslimanima, primarno Bošnjacima (Petrović & Reljić, 2011). Tripartitni sastanci inicirani i inspirisani vizijom Davutoglu-a, između Turske, Srbije i BiH su znatno doprinijeli poboljšanju regionalne stabilnosti i procesa pomirenja što se najbolje vidi kroz čin tadašnjeg srbijanskog predsjednika Borisa Tadića da prisustvuje petnaestoj komemoraciji srebreničkog genocida zajedno sa članovima Predsjedništva BiH. Jednaku važnost ima i odluka Narodne Skupštine Republike Srbije o usvajanju „Deklaracije o Srebrenici“, kojom se osudio „zločin“ izvršen nad Bošnjacima u Srebrenici 1995. godine. Riječ „zločin“ umjesto „genocid“ je bio kompromisno rješenje unutar parlamenta s obzirom na uporno odbijanje Srbije da kvalificira zločin u Srebrenici kao genocid (Obradovic-Wochnik, 2010).

Vanjskopolitička vizija Davutoglu-a je bila pod velikom inspiracijom slavni dana Osmanske imperije i mnogi istraživači su napisali da je ponovno uključivanje i angažman Turske na

Zapadnom Balkanu u velikoj mjeri re-interpretacija vanjske politike Osmanskog carstva samo unutar drugačijeg međunarodnog i regionalnog konteksta (Lami, 2020). Autor iz Srbije Darko Tanasković u svom djelu „Neo-osmanizam - doktrina i spoljnopolička praksa“ (2010) je kritikovao Davutoglu-a tako što je proglasio takvu politiku neo-osmanskom. Imajući u vidu iskazano protivljenje neoosmanizmu od strane Srbije i uvažavajući činjenicu bliskosti režima i vladajućih elita u Srbiji i Republici Srpskoj, ovakvo poimanje turske vanjske politike predstavlja pogodno tlo za širenje anti-turskog sentimenta (Deutsche Welle, 2020).

Primarni instrumenti kroz koje Turska projicira svoju meku moć u BiH su TIKa (Turska agencija za saradnju i razvoj), Yunus Emre instituti, YTB (Direkcija za tursku dijasporu i srodne zajednice), trgovinski sporazumi, privatne banke (Ziraat Banka), obrazovne institucije kao što su Maarif fondacija, Internacionalni Burch Univerzitet, Diyanet (Uprava za vjerska pitanja), mediji TRT, Agencija Anadolija koje utječu na javno mnijenje i mogu se podrazumijevati kao dio tzv. TV diplomatije – grane javne diplomatije (Remiddi, 2013; Eksi, 2017).

Ono što sve gore navedene institucije i instrumenti imaju zajedničko je njihova poveznica sa vladajućom AK partijom u Turskoj i veza sa turskim ministarstvom vanjskih poslova. Odlaskom Davutoglu-a s vlasti 2016. godine, Turska je ušla u novu eru u kontekstu unutrašnje i vanjske politike te se njena meka moć shodno tome promijenila. U ovom periodu, Bliski Istok je postao novi fokus turske vanjske politike, prevashodno zbog rata u Siriji koji traje od 2011. godine i popratnog problema s Kurdima te posljedica tog konflikta (npr. izbjeglička kriza). Zapadni Balkan je posljedično prestao biti u žiži turske vanjske politike (Vračić, 2018). Turska se unutrašnja politika također promijenila prevashodno u kontekstu novih ustavnih ovlasti dodijeljenih predsjedniku Erdoganu što je navelo mnoge teoretičare međunarodnih odnosa i demokratije da proglase turski režim autoritarnim. Politički sistem Turske je novim ustavnim promjenama prerastao iz parlamentarnog u predsjednički sistem u kojem je predsjednik Erdogan postao simbol državne politike a ne turske institucije te je počeo novu strategiju personalnih diplomatskih inicijativa u

nadi da na taj način pokuša podići sopstveni ali i ugled Turske u novom kontekstu (Koc & Onsoy, 2018). Ove diplomatske inicijative uključuju Erdoganove česte sastanke sa predsjednikom Srbije, Vučićem, i povećana turska ulaganja u Srbiju što je natjeralo mnoge u BiH da misle da se radi o novom repozicioniranju Turske našutrb BiH. Povremena Erdoganova antizapadnjačka retorika je doprinijela opadajućem trendu turske meke moći što se u kontekstu BiH integracija u EU može tumačiti kao signal općenito zemljama u regionu da kredibilne alternative EU nisu dovoljno pouzdane (Cevik, 2019).

Meka i tvrda moć Rusije u Bosni i Hercegovini

Iako se Rusija općenito u zadnjoj deceniji znatno oslanjala na instrumente tvrde moći, od Ukrajine do Sirije, njena meka moć se ne može zanemariti te zahtijeva dodatnu analizu.

Ruska meka moć se ne može i ne smije posmatrati kao nastavak Sovjetske propagande i sličnih narativa iako mnogi autori pozitivno gledaju na načine upotrebe meke moći u bivšoj državi (Kosachev, 2012b). Period u kojem je koncept meke moći dospio u svakodnevne razgovore ruskih zvaničnika o vanjskoj politici su bile kasne 2000-te, tokom drugog mandata Vladimira Putina. Međutim, sam pojam je zvanično postao dio ruske vanjskopolitičke doktrine 2013. godine. Kao što je sam Putin napisao u svom programskom članku 2012. godine, bio je to odgovor na prethodno negiranje značaja meke moći (Putin, 2012b; Sergunin & Karabeshkin, 2015). U novijoj verziji zvanične ruske vanjskopolitičke strategije iz 2016. godine, meka moć se spominje u drugom poglavlju kao „integralni“ dio akcija usmjerenih ka ostvarivanju vanjskopolitičkih ciljeva Rusije dok su informacione i komunikacione tehnologije spomenute u kontekstu instrumenata meke moći (Ministarstvo vanjskih poslova Ruske Federacije, 2016).

Zapadni Balkan nije per se od iznimne političke važnosti Rusiji kao ni ekonomske što dokazuje podatak iz 2019. godine da je samo 4% izvoza i 6% uvoza regiona bilo s Rusijom. Što se tiče obima trgovine Rusije i BiH, 2019. godine je iznosio 299 miliona eura ili 1.9% (Turkcan & Kevselioglu, 2020; Eurostat, 2020).

Međutim, prepustiti Zapadni Balkan bi značilo pokloniti ga drugim akterima kao što su EU, SAD, Kina i Turska i zbog toga je utjecaj koji Rusija projicira na ovu regiju, baziran na narativu o zajedničkim kulturalnim, historijskim, vjerskim vezama (pogotovo sa Srbijom), jedna od pregovaračkih karata koje Rusija koristi u svojim političkim okršajima sa gore navedenim stranim akterima. Zapadni Balkan nema značaj u ruskoj vanjskoj politici kao što imaju post-sovjetske države u neposrednoj blizini Rusije te ovo ipak ne znači da će Rusija odustati od regije Zapadnog Balkana. To potvrđuje i izjava Dimitra Becheva (2017), „Rusija se ne vraća na Balkan zato što nikad nije ni otišla“. Rusija projicira svoju moć u BiH kroz tradicionalnog saveznika Srbiju i vladajući režim u bh. entitetu Republici Srpskoj koji je vrlo važan Kremlju (Seliverstova, 2021). Ruski utjecaj je vidljiv u političkim, ekonomskim, sigurnosnim, religijskim te kulturalnim sferama u različitim obimima.

Rusija je jedini dobavljač zemnog plina u BiH, koji ostvaruje monopol u energetskom sektoru u potpunosti. Ovo je najvažniji instrument tvrde moći koji Rusija koristi u odnosu na većinu zemalja koje su, kao i BiH, ovisne o ruskom plinu. Ruska kompanija „Zarubezhneft“ je još 2007. godine kupila zastarjele i dugovima opterećene naftne kompanije u Republici Srpskoj za samo 120 miliona eura koje do danas nastavljaju akumulirati dugove. Unatoč tome, „Zarubezhneft“ iz oportunističkih razloga nije odlučio prodati ove kompanije jer bi to politički ugrozilo lidera RS-a koji je u vrijeme inicijalne prodaje naftnih kompanija iste prezentovao kao ruske investicije i sebe predstavio kao glavnog posrednika između Rusije i entiteta RS (Chrzova et al. 2019). Pored energetskog sektora, Rusija je zastupljena u bankarskom sektoru nakon što je ruska Sberbanka kupila austrijsku Volksbank i koja je tek šesta najveća banka po prihodima u BiH (Centar za istraživanje demokratije, 2018). Druge investicije i ruska finansijska pomoć su u većini slučajeva ostali prazno slovo na papiru kao što je pokušaj ruskog milijardera Rašida Serdarova da investira u hidroelektranu u RS te vladina obećanja nakon poplava 2014. godine o prilivu velikih zajmova ruske vlade (CIN, 2014). Za vlast u RS-u je bilo važno potencirati partnerstvo sa ruskom vladom i oligarsima kako bi utjecala na javno mnijenje stanovnika RS-a (Stronski & Himes, 2019).

Nije tajna da su ove i druge slične investicije imale i uvijek će imati političke ciljeve čije ostvarenje je podržano aktivnostima poput razmjene diplomatskih posjeta visokih zvaničnika Rusije i RS-a kao i uplitanje u izborne procese kako na entitetskom tako i na državnom nivou u BiH. Uoči izbora 2014, 2016 i 2018. godine, vodeći političar iz RS-a se svaki put sastajao sa ruskim predsjednikom Putinom kako bi zaradio političke poene u izornoj kampanji. Kritičari su nazvali ovakve sastanke „drskim miješanjem u BiH izborni proces“ (Praški institut sigurnosnih studija, 2019d; Galeotti, 2019). Sličnu su ulogu imale posjete ruskog ministra vanjskih poslova Sergeja Lavrova i Valentine Matvyenko (Predsjednice Vijeća Federacije Federalne Skupštine Ruske Federacije) podizanjem anti-zapadnjačkog, konfrontirajućeg sentimenta općenito tako što su npr. čvrsto zagovarali ukidanje ureda visokog predstavnika u BiH (BalkanEU, 2018). Bilo je navoda da je Rusija, kroz kreiranje velikog broja lažnih računa na društvenim mrežama, online utjecala na ishod izbora u BiH u korist tadašnje vladajuće elite međutim ovi navodi još nisu potvrđeni. Dodatni primjeri političkog utjecaja Rusije, katkad „upakovan“ u religijski i kulturni okvir, su i političke veze vlasti u RS-u sa kriminalnim grupama bliskim Kremlju kao što su „Noćni vukovi“, motociklistička grupa čiji su mnogi članovi učestvovali u ruskoj aneksiji Krima 2014. godine. Oni su 2018. godine dobili finansijski grant od Kremlja za „balkansku turneju“ koja je, slučajno ili ne, izvršena uoči općih izbora 2018. godine u BiH (Bajrović, 2018). Primjer korištenja kombinacije kulture, religije i historije zarad političkih ciljeva je i tzv. „balkanska kozačka vojska“. Osnovana u Crnoj Gori sa sjedištem u Srbiji, njeni članovi su se pored borbe u aneksiji Krima 2014. godine, borili i u toku agresije na BiH na strani agresora. Unatoč njihovim kriminalnim pozadinama, tvrde da promovišu pravoslavlje, panslavizam i otpor Zapadnim vrijednostima (Stronski & Himes, 2019). Mnogi posmatrači su mišljenja da ovakve grupe imaju bliske veze sa Kremljom te da ih se može iskoristiti, mobilizirati zarad ostvarivanja secesionističkih politika vlasti u RS-u (Obrenović, 2020). Nedavni diplomatski skandal, tokom zvanične posjete Sergeja Lavrova Bosni i Hercegovini, kada je predsjedavajući predsjedništva BiH poklonio ruskom ministru vanjskih poslova 300 godina staru ikonu porijeklom iz Ukrajine, dodatno je osnažio argument o vezama vladajućeg režima u RS-u sa

kriminalnim stranim grupama i borcima. Po mišljenju Viktora Vladimirova iz VOA medijske agencije postoje dvije opcije o tome kako na koji je način ikona dospjela u ruke predsjedavajućeg. Prva je da je ikona ukradena od strane srpskih dobrovoljaca (boreći se na Krimu) ili je ikona preko crnog tržišta došla u posjed predsjedavajućeg Predsjedništva. U bilo kojem slučaju, ovo nam otkriva kompleksne transnacionalne veze i utjecaje koji cirkulišu kroz Rusiju, Ukrajinu i Republiku Srpsku (Karčić, 2021). Ruska tvrda moć također podrazumijeva i obuku policijskih snaga RS-a u Rusiji kao i podrška paravojnim formacijama poput „Srpske Časti“ – organizacije pod supervizijom vladajućeg režima u RS-u (Stronski & Himes, 2019).

Rusija je finansijski podržala mnoštvo projekata izgradnje religijskih i kulturnih objekata u RS-u te otvorila različite kulturalne institucije koje promovišu pravoslavlje, ruski jezik i razmjene studenata. Prisustvo Rusije je i vidljivo u imenima ulica u manjem BiH entitetu kao i u stilovima građenja.

Diskusija

Sada kada smo analizirali glavne karakteristike ruskog i turskog utjecaja u BiH, vrijeme je da izvedemo nekoliko zaključaka koje ćemo staviti u kontekst zamora EU politike proširenja te reduciranog utjecaja SAD-a u BiH.

Dok je turski utjecaj većinom dopirao do muslimanskog stanovništva u Federaciji BiH, što se vidi i na primjeru turskih investicija, ista se logika može prepoznati i u slučaju Rusije koja je većinu investicija usmjerila na teritorij Republike Srpske i osvojila naklonost srpskog pravoslavnog stanovništva. Ovakvi, lokalni utjecaji Rusije i Turske u BiH se ne mogu objasniti bez uzimanja u obzir šire geopolitičke slike na Zapadnom Balkanu, Europi i svijetu. Nadmetanja između SAD-a, EU, Kine, Rusije, Turske i u skorije vrijeme i zaljevskih monarhija utječu na mikrogeopolitiku svake regije, tako i regije Zapadnog Balkana. Nakon izbora Donalda Trumpa za predsjednika SAD-a, Zapadni Balkan općenito i BiH su bili daleko od fokusa američke vanjske politike unatoč važnosti regije u kontekstu nadmetanja, prije svega SAD-a i Rusije. Bivši američki senator iz Arizone, John McCain, je nakon svog putovanja po jugoistočnoj Evropi napisao članak u New York Times-u u kojem piše o malignom (štetnom)

ruskom utjecaju kao najvećoj prijetnji regiji Zapadnog Balkana. Poziva vladu SAD-a da se „ponovo pojavi“ i uzme konce u svoje ruke. Slično ovome, Edward Joseph je za ugledni časopis Foreign Policy napisao da je upravo zbog smanjenog utjecaja SAD-a u BiH, pojačana secesionistička retorika iz entiteta RS (Joseph, 2020).

Činjenica da Zapadni Balkan nije integriran u EU, ohrabruje Rusiju da nastavi sa svojom anti-EU, anti-SAD i anti-NATO destabilizirajućom agendom kroz svoje saveznike kao što je vladajući režim u RS-u i u Srbiji. Ovakva agenda bi se mogla imenovati kao primarni cilj ruske strategije pametne moći u Bosni i Hercegovini. Naglašavajući zajedničke vjerske veze, ekonomske investicije, podršku desničarskim organizacijama, sastancima na visokom nivou, dezinformacijskim kampanjama u kombinaciji sa zajedničkim vojnim vježbama, Rusija nastoji opstruirati EU i NATO put Bosne i Hercegovine te promovirati ruski model razvoja i političkog uređenja. Bosanskohercegovački kompleksni politički sistem, koji je u suštini institucionalizirao nacionalizam je per se propusan i sklon malignim stranim utjecajima. Jedan od primjera je i pravo veta koje omogućava članovima Predsjedništva BiH institucionalno blokiranje integracije BiH u EU i NATO (Turkcan & Kevselioglu, 2020).

Mnogi su autori, kao što su Kapidžić (2020) i Bieber (2020), prepoznali rast neliberalnih politika u jugoistočnoj Europi gdje vladajuće elite nastoje ostati na pozicijama vlasti što je dulje moguće, održavajući redovne izbore (neregularne) kako bi dobili privid legitimnosti. Tokom posljednjih godina, EU je pokazala simptome „umora“ koji su potvrdili navode o zamoru EU politike proširenja. Ovakvi signali su vidljivi i u govorima EU zvaničnika u kojima se ne posvjećuje mnogo pažnje politici proširenja kao što je to govor bivšeg predsjednika Europske Komisije Jean Claude Junckera 2018. godine, zatim odluka Francuske da blokira otvaranje pregovaračkog procesa o pristupanju Sjeverne Makedonije i Albanije u EU (Economides, 2020). Faktori koji su utjecali na smanjenje utjecaja SAD-a u EU na Zapadnom Balkanu bili su politika proširenja EU na istočnu i centralnu Evropu, globalna finansijska kriza 2008. godine te izbjeglička kriza nastala, u većem dijelu, kao rezultat rata u Siriji. Drugi akteri poput Rusije, Turske i Kine su pokušali ispuniti

nastali vakuum moći na Zapadnom Balkanu (Hirkić, 2019). U prilog ovome govori i činjenica da građani BiH, u velikoj većini, smatraju da je proces EU integracija veoma spor dok 33% vjeruje da BiH nikada neće postati članica EU (Bargues, 2020). Negativno mišljenje Evropske Komisije iz 2020. godine potvrđuje ove navode. Unutrašnja politička dinamika EU također utječe na eurounijski skepticizam kada je u pitanju politika proširenja prije svega zbog pojave autoritarnih tendencija i praksi kod pojedinih zemalja članica EU što u konačnici dovodi u pitanje kredibilnost EU jedinstva. Zbog navedenih procesa, strani akteri poput Rusije i Turske lakše mogu utjecati na budući rasplet događaja u kontekstu odnosa EU i zemalja Zapadnog Balkana kojima je jasno da približavanje Rusiji i Turskoj ne zahtijeva veliku „žrtvu“ kao što je to slučaj sa EU i njenim zahtjevima (npr. obavezno usvajanje EU pravne stečevine/acquis communautaire). Dodatna olakšavajuća okolnost je i ravnodušnost Rusije i Turske u smislu političkog uređenja i oblika vlasti (da li je demokratsko ili ne). Postoji mogućnost i bojazan da bi Rusija i Turska mogle koristiti Zapadni Balkan i BiH kao pregovaračku kartu u vlastitim pregovorima sa EU i odnosima sa NATO paktom (samo u slučaju Rusije jer je Turska članica NATO-a).

Produžavanje statusa quo će vrlo vjerovatno ostati najefektivnija ruska strategija jer bez rješavanja teritorijalnih problema Srbije, promjene vlasti u RS-u, aktivnog učestvovanja u procesu pomirenja, EU i NATO integracije BiH će ostati nedosanjani san. Rusija se nije ograničila na savezništvo sa režimom u RS-u već je uspjela pronaći i saveznika iz reda hrvatskog naroda, lidera Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) u BiH a čije je separatističke ideje također podržavala. Primjer je ove podrške je i provokativni članak ruskog Sputnjika u kojem se koketira sa mogućnošću podjele BiH između bosanskih Hrvata i Srba (Samokhvalov, 2019; Turčalo & Bećirević, 2020). Često se spominje i argument ulaska BiH u EU gdje bi BiH bila „trojanski konj“ Rusije čime bi ostvarila indirektan utjecaj, kroz pro-ruske BiH političare, unutar EU čime bi nastavila raditi na unutrašnjoj destabilizaciji EU.

Strategija Turske u BiH se sastoji od njegovanja postojećih veza sa dijelom bošnjačke političke elite zajedno sa ekonomskim investiranjem koje

nije ni blizu ruskog. Turska također nije „daleka“ i strana kao Rusija zbog višegodišnje osmanske zaostavštine u svim domenima života te je njena tvrda moć ograničena na učešće u misijama NATO-a i EU (Petrović & Reljić, 2011). Dodatni stub turske pametne strategije je njena usklađenost sa strategijom i ciljevima EU u regiji Zapadnog Balkana. Turska također podržava euroatlantske integracije BiH u odnosu na Rusiju i Kinu što implicira da bi EU trebala uzeti ove činjenice u obzir i dati prednost Turskoj u odnosu na druge aktere (Euractiv, 2019). Predsjednik Erdogan, u svom obraćanju, u kojem je čestitao Dan Evrope u maju 2020. godine, prozvao je EU zbog njenog diskriminatornog odnosa prema Turskoj i naglasio da su oni ustvari na istom putu (Demircan, 2020). Turska je također odbila ruske pokušaje destabilizacije Balkana tako što je podržala NATO put BiH, Sjeverne Makedonije i Crne Gore te pozdravila Prespanski sporazum, kojim se riješio problem imena današnje Sjeverne Makedonije (Tursko ministarstvo vanjskih poslova, 2019). I Turska i Rusija su iskoristile sporu reakciju EU na COVID-19 pandemiju u inicijalnoj fazi tako što su pomogli regiji i BiH slanjem nužne medicinske opreme. Logično je pretpostaviti da EU pozdravi prisustvo Turske u regiji i BiH zbog toga što građani koji pozitivno percipiraju Tursku su istovremeno najveći zagovornici euroatlantskih integracija BiH dok Rusija takvu agendu ne podržava (Piqueres, 2014). Kina bi također mogla iskoristiti članstvo BiH u EU da promoviše svoje interese koji su često oprečni onima u EU (Hirkić, 2019). Zajedničke strateške orijentacije EU, Turske i SAD-a imaju potencijal da doprinesu smanjenju štetnog stranog utjecaja u BiH. Dok Federacija BiH i dalje čeka na isporuku vakcina od COVAX mehanizma, entitet RS je već počeo proces vakcinacije 12. februara koristeći rusku Sputnik V vakcinu (Sadiković & Veselinović, 2021). Glavni nedostatak ruske i turske strategije pametne moći je njihova jednostranost odnosno ograničen domet. Turska mora raditi na pojačavanju utjecaja u manjem BiH entitetu i srpskoj populaciji koja je djelimično izgradila sopstveni identitet nasuprot osmanskoj vlasti dok njihova historiografija istovremeno negira pozitivnu osmansku zaostavštinu. Rastući nivo saradnje između Turske i Srbije, najbolje ilustriran kroz mnogobrojne sastanke Vučića i Erdogana je korak naprijed u smislu percepcije Turske u Republici Srpskoj. Isto se može reći i za rusku jednostranost.

Vijest o inauguraciji Joe Bidena je uglavnom pozitivno dočekana u regionu ali posebno u BiH. Kontekst povećanog kineskog, ruskog i turskog utjecaja u regionu u kombinaciji sa unutarnjim previranjima EU i smanjenog utjecaja SAD-a posljednjih godina predstavljaju dovoljno razloga da se SAD ponovo, snažno angažuju (Morina & Tcherneva, 2021). Ono što dodatno pojačava ovakav argument je bliska veza i odlično poznavanje prilika Joe Bidena u BiH međutim javnost ne smije biti naivna i misliti da će region i BiH biti u vrhu vanjskopolitičkih prioriteta SAD-a, jer postoji dovoljno razloga da to ne bude (Ruge, 2021). Ipak, postoje razlozi za optimizam kao što su Biden-ova obećanja o obnavljanju oštećenih savezništava, njegovo pismo Vučiću u kojem traži od Srbije da prizna Kosovo kao i nedavni razgovor sa njemačkom kancelarkom Angelom Merkel u kojem su, između ostalog, označili regiju Zapadnog Balkana kao zajednički vanjskopolitički prioritet (Ozturk, 2021; Kostreci, 2021).

Zaključak

Iako je opisivanje tvrde i meke moći relativno jednostavno, osmišljavanje strategije pametne moći je znatno teže jer ne postoji standardizovani način. Zbog toga je ovaj proces donekle subjektivan jer je rezultat percepcije o tome kako jedna država koristi pametnu moć odnosno pravu kombinaciju instrumenata meke i tvrde moći. Unatoč tome, možemo izvući nekoliko zaključaka o našim studijama slučaja jer smo obje u velikoj mjeri opisali. Sveobuhvatni ciljevi ruske pametne strategije su anti-EU, anti-NATO i općenito anti-zapadnjački. Jedan od razloga je i ambicija Rusije da se ponovo uzdigne kao svjetska supersila koja bi efektivno projicirala moć daleko od svoje teritorije kao i Putinove ideje o kreiranju „Euroazijskog carstva“ i biranja saveznika gdje bi zemlje Balkana bile instrumentalizirane i iskorištene za konsolidaciju ruske moći (Turčalo & Bećirević, 2020). Pravoslavlje, historijski i kulturalni narativi konstituiraju ključni stub ruske pametne moći zajedno sa dezinformacijskim online kampanjama, autoritarnim saveznicima i energetske monopolom. Manjeg značaja su elementi kao što su minimalna vojna saradnja, aktivnost paravojnih organizacija kao što su „Noćni vukovi“ i Kozaci. Pojačane socijalne i političke podjele u bosanskohercegovačkom društvu nastale polarizirajućim političkim potezima i retorikom se mogu smatrati posljedicama i rezultatima ruske strategije utjecaja u BiH.

Sve dok je Rusija u mogućnosti da održava status quo u odveć paraliziranom političkom sistemu kao što je u BiH, za očekivati je dodatno usporavanje i poteškoće u integraciji BiH u EU koja, zbog unutrašnjih previranja, već prolazi kroz težak period. Strategija Turske umnogome liči na rusku u smislu korištenja religije, historije i kulture ali sa značajnim razlikama. Turska, u odnosu na Rusiju, podržava euroatlanstke integracije BiH te se mnogo više oslanja na historijske veze jer je Osmansko carstvo stoljećima vladalo regijom i BiH. Turski je predsjednik saopćio njemačkoj kancelarki da želi samit Turska-EU do jula 2021. godine (Euractiv, 2021). Ovo se može interpretirati kao pozitivan znak koji potvrđuje predanost i stav Turske prema EU. Odgovor na naše pitanje u naslovu, da li je ruska i turska pametna moć izazov EU, je dvostran. Imajući u vidu širu sliku situacije i relativno dobre odnose između Turske i EU, pametna moć Turske nije prijatnija EU ni u kom smislu isključivo zbog turske podrške euroatlantskim integracijama BiH. Svaki drugi zaključak bi predstavljao kontradiktornost. Turska je u velikoj mjeri oponašala EU u svojim odnosima prema komšijama tako što je kombinirala ekonomske investicije sa mekom moći i kulturnom diplomatijom (Demirtas, 2015). Jednako važno je i napomenuti da je turska vanjska politika prema BiH od 1990tih varirala tako da se ne može reći da je bila kohezivna u mjeri koja bi preobrtila javno mnijenje od EU integracija ka turskom modelu razvoja. S druge strane, pametna moć Rusije i općenito njen utjecaj se može smatrati prijatnom jer podrazumijeva destabilizirajuće ponašanje i opstrukciju euroatlantskih integracija BiH. Zbog nepostojanja standardizovanog šablona, metodologije mjerenja pametne moći, naše se istraživanje oslanjalo na postojeće studije o instrumentima tvrde i meke moći Rusije i Turske kao i načina na koje su ih koristili tokom višedecenijskog perioda. Ovaj rad može poslužiti kao doprinos za dalja istraživanja na ovu i srodne teme.

Reference

- Angey-Sentuc, G., & Molho, J. (2015). A critical approach to soft power: Grasping contemporary Turkey's influence in the world. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (21).
- Bajrovic, R., Kraemer, R., & Suljagic, E. (2018). Bosnia on the Russian chopping block: The potential for violence and steps to prevent it. *Foreign Policy Research Institute*.
- Bargués, P. (2020). 25 AFTER DAYTON: The EU and the accompaniment of Bosnia's future (CIDOB Opinion 643). *Barcelona: CIDOB*. https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/opinion/2020/25_after_dayton_the_eu_and_the_accompaniment_of_bosnia_s_future
- Bechev, D. (2012). Turkey in the Balkans: Taking a broader view. *Insight Turkey*, 14(1), 131.
- Bećirević, E., Turčalo, S. (2020). Russian influence in Bosnia and Herzegovina: How Russia's support for anti-NATO forces could re-shape the country and the region. *Democracy and Security in Southeastern Europe*, 7(1), 7-21.
- Benhaim, Y., & Öktem, K. (2015). The rise and fall of Turkey's soft power discourse. *Discourse in foreign policy under Davutoğlu and Erdoğan*. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (21).
- Bieber, F. (2020). *The rise of authoritarianism in the Western Balkans*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Biserko, S. (2021). RS kao ratni plijen od kojeg Srbija ne odustaje | DW | 13.12.2020. Retrieved 18 March 2021, from <https://www.dw.com/bs/rs-cao-ratni-plijen-od-kojeg-srbija-ne-odustaje/a-55897756>
- Bosnia And Herzegovina imports from Russia - 2003-2020 Data | 2021 Forecast. (2021). Retrieved 18 May 2021, from <https://tradingeconomics.com/bosnia-herzegovina/imports/russia>
- Brandt, J., & Taussig, T. (2020). *The Kremlin's disinformation playbook goes to Beijing*. The Brookings Institution, 19.
- Çevik, S. B. (2019). Reassessing Turkey's soft power: the rules of attraction. *Alternatives*, 44(1), 50-71.
- Chrzová, B., Grabovac, A., Hála, M., & Lalić, J. (2019). *Western Balkans at the Crossroads: Assessing Influences of Non-Western External Actors*. Prague: Prague Security Studies Institute.
- Cooper, A. F., & Flemes, D. (2013). Foreign policy strategies of emerging powers in a multipolar world: An introductory review. *Third World Quarterly*, 34(6), 943-962.
- Demircan, D. (2021). Turkish president congratulates EU on Europe Day. Retrieved 28 February 2021, from <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-president-congratulates-eu-on-europe-day/1834914>
- Dursun-Ozkanca, O. (2013). *Turkish Foreign Policy and the Balkans: Implications on Transatlantic Security*.
- Economides, S. (2020, March). From fatigue to resistance: EU enlargement and the Western Balkans. *The Dahrendorf Forum*.
- Ekinci, M. U. (2018). Turkey and the Western Balkans: Stable Relations and Deepening Cooperation. *Turkey and Transatlantic Relations*. Washington, DC: Center for Transatlantic Relations.
- Eksj, M. (2017). Turkey's cultural diplomacy and soft power policy towards the Balkans. *Karadeniz Araştırmaları*, (55), 189-208.
- Engjellushe Morina, V. (2021). How Biden can make a big difference in the Western Balkans. Retrieved 23 February 2021, from <https://ecfr.eu/article/how-biden-can-make-a-big-difference-in-the-western-balkans/>
- Erdoğan tells Merkel he wants Turkey-EU summit by July. (2021). Retrieved 2 March 2021, from <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/erdogan-tells-merkel-he-wants-turkey-eu-summit-by-july/>
- Galeotti, M. (2018). Do the Western Balkans face a coming Russian storm?. *European Council on Foreign Relations*.
- Hirkić, M. (2019). The question of an alternative to the EU membership. *Przegląd Europejski*, (4), 169-181.
- Hirkić, M. (2021). China in the Balkans - Part 1: Bosnia and Herzegovina. Retrieved 24 February 2021, from <https://www.fomoso.org/en/fomopedia/background-knowledge/china-in-the-balkans-part-1-bosnia-and-herzegovina/>
- Kapidžić, D. (2020). The rise of illiberal politics in Southeast Europe.
- Karčić, F. (2021). A Stolen Ukrainian Icon Reveals a Web of Secret State and Nonstate Connections [Blog]. Retrieved from <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/stolen-ukrainian-icon-reveals-web-secret-state-and-nonstate-connections>
- Keating, V. C., & Kaczmarek, K. (2019). Conservative Soft Power: Liberal soft power bias and the "hidden" attraction of Russia. *Journal of International Relations and Development*, 22(1), 1-27.
- Kelkitli, F. A. (2013). Turkey and the western Balkans during the AKP period. *Avrasya Etüderi*, 2(44), 89-110.
- Kostreci, K. (2021). By Weighing In on Long-running Serbia-Kosovo Dispute, Biden Signals Interest in Europe. Retrieved 24 February 2021, from <https://www.voanews.com/usa/weighing-long-running-serbia-kosovo-dispute-biden-signals-interest-europe>
- Mulalic, M. (2019). Prospects for trilateral relations between Turkey, Serbia, and Bosnia and Herzegovina. *Insight Turkey*, 21(2), 129-148.
- Murinson, A. (2006). The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy. *Middle Eastern Studies*, 42(6), 945-964.
- Nolte, D. (2011). Regional powers and regional governance. *Regional powers and regional orders*, 49-67.
- Nye Jr, J. S. (2004). Soft power and American foreign policy. *Political science quarterly*, 119(2), 255-270.
- Nye Jr, J. S. (2009). Get smart: Combining hard and soft power. *Foreign affairs*, 160-163.
- Nye Jr, J. S. (2013). Hard, soft, and smart power. In *The Oxford handbook of modern diplomacy*.
- Nye, J. (2013). What China and Russia Don't Get About Soft Power, 29 April. *Foreign Policy*. <http://foreignpolicy.com/2013/04/29/what-china-and-russia-dont-get-about-soft-power>, consulted on, 16, 2016.
- Obradović-Wochnik, J. (2010). Serbia's Srebrenica Declaration: A small step, but in the right direction.
- Ozturk, T. (2021). Biden urges Serbia to recognize Kosovo. Retrieved 25 February 2021, from <https://www.aa.com.tr/en/americas/biden-urges-serbia-to-recognize-kosovo/2136860>
- Parmar, I., & Cox, M. (Eds.). (2010). *Soft power and US foreign policy: theoretical, historical and contemporary perspectives*. Routledge.
- Piqueres, S. L. and Herzegovina: by fits and starts.
- Rašidagić, E. K., & Hesova, Z. (2020). Development of Turkish Foreign Policy Towards the Western Balkans with Focus on Bosnia and Herzegovina. *Croatian International Relations Review*, 26(86), 96-129.
- Rawnsley, G. (2012) Approaches to soft power and public diplomacy in China and Taiwan, *The Journal of International Communication*, 18:2, 121-135
- Reljić, Dušan, „Rusija i Zapadni Balkan“, ISAC fond, Beograd, 2017, <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Rusija-i-zapadni-balkan.pdf>, 22/07/2019, str. 36-37.
- Reljić, D. (2020). The Influencers' Futile Toils: Russia and Turkey in the Balkans.
- Remiddi, A. (2013). Turkey in the Western Balkans: Between Orientalist Cultural Proximity and Re-Orientations of Regional Equilibria. *Balkan Social Science Review*, (1), 217-232.
- Ruge, M. (2021). Biden in the Balkans. Retrieved 28 February 2021, from <https://foreignpolicy.com/2020/11/18/biden-in-the-balkans/>
- Sadiković, M., & Veselinović, G. (2021). U RS vakcinacija Sputnik V, u Federaciji BiH čeka se COVAX. Retrieved 28 February 2021, from <https://www.slobodnaevropa.org/a/u-rs-vakcinacija-sputnik-v-u-federaciji-bih-%C4%8Deka-se-covax/31111875.html>
- Seliverstova, N. (2021). Kremlj: Za nas je Republika Srpska vrlo važna. Retrieved 18 May 2021, from <https://rs-lat.sputniknews.com/rusija/202104051125015879-kremlj-za-nas-je-republika-srpska-vrlo-vazna/>
- Sergunin, A., & Karabeshkin, L. (2015). Understanding Russia's soft power strategy. *Politics*, 35(3-4), 347-363.
- Stronski, P., & Himes, A. (2019). *Russia's Game in the Balkans*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Turčalo, S. & Bećirević, E. (2020). Russian influence in Bosnia and Herzegovina: How Russia's support for anti-NATO forces could re-shape the country and the region. VII. 7-21.
- Türkcan, M. L. *The Case of the Western Balkans*.
- Vračić, A. (2016). Turkey's role in the Western Balkans.
- Vračić, A., Joseph, E. P., & Ivanovic, T. (2017). Turkey in the Western Balkans: A Waning Interest. *Turkey and Transatlantic Relations*. Washington, DC: Center for Transatlantic Relations, 183-199.
- Walker, J. W. (2010). The United States and Turkey: Can They Agree to Disagree?. *Middle East Brief*, 46.
- Zeynep, E. L. İ. F., & Önsöy, M. (2018). An evaluation of Turkey's Western Balkans policy under the AKP and prospects for the post-Davutoğlu era. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 355-367.

